

Azərbaycan Respublikası
Mərkəzi Bankı İdarə Heyətinin
"__15__" __09__ 2014-cü il
tarixli qərarı ilə təsdiq edilmişdir
Protokol №_20__
Reyestr №_293__

**Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının
ödəniş sistemləri üzrə nəzarət
konsepsiyası**

1. Anlayışlar

1.1. Bu Konsepsiyada istifadə olunan anlayışlar aşağıdakı mənaları daşıyır:

1.1.1. **ödəniş sistemi** – ödəniş əməliyyatlarının emalı, klirinqi və (və ya) hesablaşmaların aparılması üzrə rəsmiləşdirilmiş və standartlaşdırılmış ümumi mexanizm və qaydalara malik olan pul vəsaitlərinin köçürülməsi sistemi;

1.1.2. **ödəniş aləti** – ödəniş xidməti istifadəçisi tərəfindən ödəniş sərəncamının verilməsi məqsədi ilə istifadə olunan və ödəniş xidməti təchizatçısı ilə razılaşdırılmış hər hansı bir fərdiləşdirilmiş alət və ya prosedurlar toplusu;

1.1.3. **ödəniş tələbnamə-tapşırığı** - ödəyicinin vəsait alana və ödəniş xidməti təchizatçısına əvvəlcədən verdiyi razılığa əsasən vəsait alanın ödəniş sərəncamı əsasında ödəyicinin ödəniş hesabının debetləşdirilməsi üzrə istifadə olunan ödəniş aləti;

1.1.4. **ödəniş tapşırığı** - ödəyicinin tapşırığı ilə onun hesabında olan pul vəsaitinin bu və ya başqa banka köçürülməsi üçün istifadə olunan ödəniş sənədi;

1.1.5. **ödəniş sisteminin operatoru** - müvafiq lisenziya əsasında ödəniş sisteminin təhlükəsiz və effektiv fəaliyyətini təmin edən, habelə ödəniş sisteminin qaydalarını müəyyən edən hüquqi şəxs;

1.1.6. **kredit riski** - ödəniş sistemi iştirakçısının ödənişin həyata keçirildiyi tarixdə və ya gələcəkdə hər hansı tarixdə maliyyə öhdəliklərini tam yerinə yetirə bilməməsi riski;

1.1.7. **likvidlik riski** - ödəniş sisteminin iştirakçısının tələb olunan zaman maliyyə öhdəliklərini yerinə yetirmək üçün kifayət qədər maliyyə vəsaitlərinə malik olmaması zamanı yaranan risk;

1.1.8. **kastodian** - qiymətli kağızların cavabdehlik əsasında saxlanması və qorunması xidmətini göstərən hüquqi şəxs;

1.1.9. **saxlanma riski** - kastodianın müflisləşməsi, etinasızlığı, fırıldaqçılığı, lazımınca idarə olunmaması və ya qiymətli kağızların düzgün qeydiyyatda alınmaması hallarında saxlandaca saxlanılan aktivlər üzrə itki riski;

1.1.10. **ümumi biznes riski** - ödəniş sisteminin gəlirlərində azalmanın və ya xərclərində artmanın nəticəsində onun maliyyə mövqeyinin ümumi olaraq pisləşməsi riski;

1.1.11. **investisiya riski** - ödəniş sisteminin operatorunun özünün və ya iştirakçılarının resurslarını investisiya qoyduğu halda üzləşdiyi itki riski;

1.1.12. **əməliyyat riski** - daxili proseslərin adekvat olmaması, əməkdaşların məqsədyönlü və ehtiyatsız davranışı, istismarda olan texniki avadanlıqlarda, habelə informasiya sistemlərinin proqram və texniki platformalarında çatışmazlıqların mövcudluğu, eləcə də kənar hadisələrin baş verməsi nəticəsində ödəniş sistemi tərəfindən təmin edilən xidmətlərin səviyyəsinin aşağı düşməsi, pisləşməsi və ya sıradan çıxması ilə nəticələnən risk;

1.1.13. **dəyər mübadiləsi hesablaşma sistemləri** - həm xarici valyuta, həm də qiymətli kağızlar üzrə cəlb edilmiş aktivlərin eyni zamanda hesablaşmasını aparmağa imkan verən sistem.

2. **Ödəniş sistemlərinə nəzarətin hüquqi əsasları**

"Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 4.2-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının (bundan sonra - Mərkəzi Bank) fəaliyyətinin məqsədlərindən biri bank və ödəniş sistemlərinin sabitliyini və inkişafını təmin etməkdir. Qanunun 5.0.8-ci maddəsinə görə Mərkəzi Bank ödəniş sistemlərinin fəaliyyətini təşkil edir, əlaqələndirir, tənzimləyir və onların üzərində nəzarəti qanuna uyğun olaraq həyata keçirir.

Həmin Qanunun 44-cü maddəsinə uyğun olaraq Mərkəzi Bank klirinq (processing) sistemlərinin sabit işləməsini təmin etmək məqsədi ilə onların fəaliyyətini təşkil edir, əlaqələndirir, tənzimləyir və onların fəaliyyətinə nəzarət edir. Mərkəzi Bank kredit təşkilatlarının istifadə etdiyi elektron hesablaşma və pul köçürmələri, klirinq (processing) sistemlərinin etibarlılığının və təhlükəsizliyinin, habelə bank informasiyasının mühafizəsinin təmin edilməsinə aid minimum tələbləri müəyyən edir.

3. **Ödəniş sistemlərinə nəzarətin məqsədi və prinsipləri**

3.1. Ödəniş sistemlərinə nəzarətin məqsədi ödəniş sistemlərinin sabitliyini və effektivliyini təmin etməkdir.

3.2. Ödəniş sistemlərinə nəzarətin həyata keçirilməsində Mərkəzi Bank aşağıdakı əsas prinsipləri rəhbər tutur:

3.2.1. **şəffaflıq** - Mərkəzi Bank nəzarət siyasətini, o cümlədən sistemlərə dair tələblərini və bu tələblərin aid edildiyi sistemlərin seçilməsi meyarlarını, nəzarətin əhatə etdiyi ödəniş və hesablaşma sistemlərinin növlərini ictimaiyyətə açıqlayır;

3.2.2. **beynəlxalq standartlara uyğunluq** - Mərkəzi Bank ödəniş sistemləri üzrə beynəlxalq standart və prinsipləri qəbul və tətbiq edir;

3.2.3. **səlahiyyət və resurslar** - Mərkəzi Bank nəzarət funksiyasının icrası üçün qanunvericiliklə müəyyən edilmiş səlahiyyətlərə malikdir və nəzarətin aparılması üçün təşkilatı, texniki və kadr imkanlarını daim təkmilləşdirir;

3.2.4. **davamlılıq** - sistemin Mərkəzi Bank tərəfindən idarə edilməsindən asılı olmayaraq, nəzarət standartları davamlı olaraq bütün oxşar ödəniş sistemlərinə tətbiq edilir;

3.2.5. **digər səlahiyyətli orqanlarla əməkdaşlıq** - ödəniş sistemləri və hesablaşmaların etibarlı və səmərəli fəaliyyətini təmin etmək üçün Mərkəzi Bank aidiyyəti dövlət orqanları ilə və mərkəzi banklarla əməkdaşlıq edir.

3.3. Mərkəzi Bank ödəniş sistemləri üzrə nəzarəti Beynəlxalq Hesablaşmalar Bankının Ödəniş və Hesablaşma Sistemləri Komitəsi (BHB ÖHSK) və Qiymətli Kağızlar üzrə Komissiyaların Beynəlxalq Təşkilatı (QKKBT) tərəfindən 2012-ci ilin aprel ayında müəyyən edilmiş **“Maliyyə bazarı infrastrukturuları üçün prinsiplər (MBİP)”** əsasında həyata keçirir. MBİP ödəniş sistemləri, eləcə də maliyyə bazarının digər infrastrukturalarının fəaliyyətinə dair yeni prinsipləri müəyyən edir.

3.4. MBİP üzrə müəyyən edilmiş 24 prinsipdən 18-i ödəniş sistemlərinə şamil edilir.

3.5. Ödəniş sistemlərinə aid olan prinsiplər aşağıdakılardır:

3.5.1. **Prinsip 1: Hüquqi əsas.** Ödəniş sistemi fəaliyyətinin hər bir əhəmiyyətli aspekti üçün əsaslandırılmış, aydın, şəffaf və tətbiq edilə bilən hüquqi əsasa malik olmalıdır.

3.5.2. **Prinsip 2: İdarəetmə.** Ödəniş sistemi özünün təhlükəsizliyini və səmərəliliyini təmin edən, ümumi maliyyə sisteminin sabitliyini, digər müvafiq ictimai maraq kəsb edən məsələləri və müvafiq maraqlı tərəflərin məqsədlərini dəstəkləyən aydın və şəffaf idarəetmə mexanizminə malik olmalıdır.

3.5.3. **Prinsip 3: Risklərin hərtərəfli idarə olunması sistemi.** Ödəniş sistemi kredit, likvidlik, əməliyyat, o cümlədən hüquqi və digər riskləri hərtərəfli idarə etmək üçün risklərin dayanıqlı idarə edilməsi sisteminə malik olmalıdır.

3.5.4. **Prinsip 4: Kredit riski.** Ödəniş sistemi iştirakçıların yaratdığı və onun ödəniş, klirinq və hesablaşma proseslərindən yaranan kredit risklərini səmərəli ölçməli, onları monitorinq və idarə etməlidir. Ödəniş sistemi hər iştirakçının yaratdığı kredit riskini tam həcmdə və yüksək əminlik dərəcəsi ilə aradan qaldırmaq üçün yetərli maliyyə resurslarına malik olmalıdır.

3.5.5. **Prinsip 5: Girov.** Özünün və ya iştirakçıların kredit risklərini idarə etmək üçün girov tələb edən ödəniş sistemi girov qismində kredit, likvidlik və

bazar riskləri aşağı olan aktivləri qəbul etməlidir. Ödəniş sistemi konservativ "kəsmələri" (haircuts) və təmərküzləşmə limitlərini müəyyən və tətbiq etməlidir.

3.5.6. Prinsip 7: Likvidlik riski. Ödəniş sistemi likvidlik riskini səmərəli şəkildə ölçməli, monitorinq və idarə etməlidir. Ödəniş sistemi fəvqəladə hallarda sistemlər üçün ən iri məcmu likvidlik öhdəliyi yarada biləcək iştirakçının və onun törəmə təşkilatlarının öz öhdəliklərini yerinə yetirmək iqtidarında olmadığı hallar da daxil olmaqla, gün ərzində və zərurət olduqda gündaxili və çoxgünlük ödəniş öhdəlikləri üzrə hesablaşmaları geniş çeşidli potensial stress ssenariləri şəraitində yüksək əminlik dərəcəsi ilə həyata keçirmək üçün bütün müvafiq valyutalarda yetərli likvid resurslara malik olmalıdır.

3.5.7. Prinsip 8: Hesablaşmanın başa çatdırılması. Ödəniş sistemi yekun hesablaşmanı ən azı valyutalaşdırma tarixinin sonuna qədər aydın və qəti şəkildə həyata keçirməlidir. Zəruri və məqsədəuyğun hallarda, ödəniş sistemi yekun hesablaşmanı gün ərzində və ya real vaxt rejimində təmin etməlidir.

3.5.8. Prinsip 9: Pul hesablaşmaları. Ödəniş sistemi məqsədəuyğun və mümkün olduqda, pul hesablaşmalarını mərkəzi bankdakı pul vəsaiti ilə həyata keçirməlidir. Əgər mərkəzi bankdakı pul vəsaitindən istifadə edilmirsə, ödəniş sistemi kommersiya bankındakı pul vəsaitindən istifadəyə görə yaranan kredit və likvidlik risklərini minimallaşdırmalı və onlara ciddi nəzarət etməlidir.

3.5.9. Prinsip 12: Dəyər mübadiləsi hesablaşma sistemləri. Ödəniş sistemi iki əlaqəli öhdəliyin hesablaşmasını (məsələn, qiymətli kağızlar və ya xarici valyuta əməliyyatları) həyata keçirdikdə bir öhdəliyin son hesablaşmasını digər öhdəliyin son hesablaşması ilə şərtləndirməklə prinsipal riski aradan qaldırmalıdır.

3.5.10. Prinsip 13: İştirakçı-defolt qaydaları və prosedurları. Ödəniş sistemi iştirakçının öz öhdəliklərini yerinə yetirmək iqtidarında olmadığı halları idarə etmək üçün səmərəli və aydın müəyyən olunmuş qayda və prosedurlara malik olmalıdır. Bu qaydalar və prosedurlar elə hazırlanmalıdır ki, ödəniş sisteminin itkilərin və likvidlik çatışmazlığının qarşısını almaq üçün vaxtında tədbir görə bilməsini və öz öhdəliklərini yerinə yetirməyə davam etməsini təmin etsin.

3.5.11. Prinsip 15: Ümumi biznes riski. Ödəniş sistemi özünün ümumi biznes riskini müəyyən etməli, yoxlamalı, idarə etməli və ümumi biznes itkilərini aradan qaldırmaq üçün xüsusi kapitalı vasitəsilə maliyyələşdirilən kifayət qədər xalis aktivlərə malik olmalı və nəticə etibarilə bu itkilər baş verdikdə əməliyyatlarını və xidmətlərini davamlı şəkildə həyata keçirməlidir. Bundan əlavə, likvid xalis aktivlər kritik əməliyyatların və xidmətlərin bərpasını və ya nizamlı şəkildə dayandırılmasını təmin etmək üçün hər zaman yetərli olmalıdır.

3.5.12. **Prinsip 16: Saxlanc və investisiya riskləri.** Ödəniş sistemi özünün və iştirakçılarının aktivlərini qorumalı və bu aktivlərin itirilməsi və həmin aktivlərə çıxışla bağlı gecikmə riskini minimallaşdırmalıdır. Ödəniş sisteminin investisiyaları kredit, bazar və likvidlik risklərinin minimum səviyyəsinə malik olan alətlərə yerləşdirilməlidir.

3.5.13. **Prinsip 17: Əməliyyat riski.** Ödəniş sistemi əməliyyat riskinin mümkün daxili və xarici mənbələrini müəyyən etməli və müvafiq sistemlərin, siyasətlərin, prosedurların və nəzarət mexanizmlərinin tətbiqi ilə onların təsirini azaltmalıdır. Sistemlər yüksək səviyyədə təhlükəsizlik və əməliyyat etibarlılığını təmin etməli, adekvat və genişlənmə bilən imkanlara malik olmalıdır. Fəaliyyətin davamlılığının idarə edilməsi geniş miqyaslı və ya əhəmiyyətli sıradan çıxma halının baş verməsi də daxil olmaqla, əməliyyatların vaxtında bərpasına və ödəniş sistemlərinin öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinə hədəflənməlidir.

3.5.14. **Prinsip 18: Giriş və iştirak tələbləri.** Ödəniş sisteminin ədalətli və açıq çıxışa imkan verən obyektiv, risk əsaslı və ictimaiyyətə açıqlanan iştirak meyarları olmalıdır.

3.5.15. **Prinsip 19: Müxtəlif səviyyəli iştirak.** Ödəniş sistemi müxtəlif səviyyəli iştirakdan yaranan əhəmiyyətli riskləri müəyyən etməli, yoxlamalı və idarə etməlidir.

3.5.16. **Prinsip 21: Səmərəlilik və effektivlik.** Ödəniş sistemi iştirakçılarının və onun xidmət etdiyi bazarların tələblərinin yerinə yetirilməsində səmərəli və effektiv olmalıdır.

3.5.17. **Prinsip 22: Kommunikasiya prosedurları və standartları.** Ödəniş sistemi səmərəli ödəniş, klirinq, hesablaşma və uçotun təmin edilməsi üçün beynəlxalq miqyasda qəbul olunmuş kommunikasiya prosedurlarından və standartlarından istifadə etməli və ya ən azı onları təchiz etməlidir.

3.5.18. **Prinsip 23: Qaydaların, əsas prosedurların və bazar verilənlərinin açıqlanması.** Ödəniş sisteminin aydın, hərtərəfli qaydaları və prosedurları olmalı və iştirakçıların sistem əhəmiyyətli ödəniş sistemində iştirakları ilə bağlı məruz qaldıqları risklər, xidmət haqları və digər əhəmiyyətli xərclər barədə dəqiq məlumatlı olmaları üçün onları kifayət qədər məlumatla təmin etməlidir. Bütün müvafiq qaydalar və əsas prosedurlar ictimaiyyətə açıqlanmalıdır.

3.6. Ödəniş sistemlərində yaranmış sistem riskinin səviyyəsi aşağı olduqda, sistemin operatoru və iştirakçıları kredit, likvidlik, əməliyyat, ümumi biznes, saxlanc və investisiya riskləri üzrə problemin mahiyyətini başa düşdükdə, həmin risklər üzrə təhlükəni əvvəlcədən görə bildikdə və qiymətləndirdikdə, həmçinin müvafiq risklərin idarə edilməsi alətlərini tətbiq etdikdə ödəniş sistemləri sabit hesab edilir.

4. Ödəniş sistemlərinə nəzarətin obyektı

4.1. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının ödəniş sistemləri və hesablaşmalar sahəsində nəzarət obyektinə daxildir:

4.1.1. sistem əhəmiyyətli ödəniş sistemləri;

4.1.2. sistem əhəmiyyətli pərakəndə ödəniş sistemləri;

4.1.3. mühüm əhəmiyyətli pərakəndə ödəniş sistemləri;

4.1.4. nağdsız ödəniş alətləri;

4.1.5. sistem əhəmiyyətli ödəniş sistemlərinin xidmət təchizatçıları.

4.2. Nəzarət obyektlərinin sistem əhəmiyyətliliyi onlarda yaranan çatışmazlıqların ölkənin maliyyə sisteminin sabitliyinə təsir dərəcəsi əsasında qiymətləndirilir.

4.3. Nəzarət obyektlərinin sistem əhəmiyyətliliyi aşağıdakı meyarlar əsasında müəyyən edilir:

4.3.1. **Əməliyyatların növləri:** Maliyyə bazarları üzrə hesablaşmaları həyata keçirən sistemlər ölkənin maliyyə sistemi üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Sistemlərdə problemlərin yaranması bütövlükdə ölkənin maliyyə sistemi üçün ciddi təhlükə yaradır.

4.3.2. **Digər sistemlərlə bağlılıq:** Əgər sistem digər sistemlərlə bağlıdırsa, (məsələn, çoxtərəfli netting hesablaşma sisteminin iştirakçılarının xalis mövqeləri üzrə və ya pul bazarları və qiymətli kağızlar bazarında əməliyyatlar üzrə hesablaşmaların aparılması üçün vəsaitlərin köçürülməsi) yaranmış problemin digər maliyyə infrastrukturuna ötürülməsi riski mövcuddur.

4.3.3. **Alternativ klirinq və hesablaşmalar imkanlarının olması:** Əgər sistemin vaxt itirmədən və əlavə hesablaşmalar riski yaratmadan əvəz etməyə imkan verən alternativini mövcud deyilsə, sistem maliyyə sisteminin sabitliyinə təhlükə yaradır.

4.3.4. **Əməliyyatların həcmi və sayı:** Əməliyyatların ümumi həcmi birbaşa potensial ziyanla əlaqədardır və sistemin əhəmiyyətliliyinin mühüm indikatorudur. Eyni zamanda, ödəniş sistemlərində əməliyyatların sayı da qiymətləndirmə amili kimi götürülə bilər. Lakin əməliyyatların sayı onların həcminə nisbətən daha az əhəmiyyət daşıyır.

4.3.5. **Sistemin iştirakçıları:** Birbaşa iştirakçıları maliyyə institutları olan sistemlərin ümumi maliyyə sisteminin sabitliyini pozmaq potensialı və ehtimalı mövcuddur.

4.4. Bu sənədlə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında Mərkəzi Bank tərəfindən **Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar Sistemi (AZİPS) sistem əhəmiyyətli ödəniş sistemi** kimi qəbul edilir. MBİP üzrə 18 prinsip (1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, və 23) AZİPS-ə şamil edilir. Bu sistemdən maliyyə bazarlarında aparılan əməliyyatlar üzrə hesablaşmaların həyata keçirilməsi üçün istifadə edilir. Sistemin iştirakçıları maliyyə vasitəçiləridir. Əməliyyatların həcmi nəzərə alınmaqla, bu sistemdə yarana biləcək problemlər ümumilikdə iqtisadiyyatda likvid vəsaitlərin dövriyyəsinə təsir edə bilər.

4.5. Ümumi illər üzrə orta hesabla ölkədə ödəniş sistemləri vasitəsilə aparılmış əməliyyatların həcmnin 10%-dən, əməliyyatların sayının isə 95%-dən çoxu **Xırda Ödənişlər üzrə Hesablaşma Klirinq Sistemi (XÖHKS)** vasitəsilə aparılır. Sistem Azərbaycan Respublikasının Vergilər və Maliyyə nazirliklərinin daxili informasiya sistemlərinə inteqrasiya olunmuşdur. Vergi, rüsum və digər büdcə ödənişləri bu sistem vasitəsilə Maliyyə Nazirliyinin Dövlət Xəzinədarlıq Agentliyinin vahid mərkəzləşdirilmiş xəzinə hesabına toplanılır. Qeyd olunanlar nəzərə alınaraq, Mərkəzi Bank tərəfindən **XÖHKS sistem əhəmiyyətli pərakəndə ödəniş sistemi** kimi qəbul edilir. MBİP üzrə 11 prinsip (1, 2, 3, 8, 9, 13, 17, 18, 21, 22, və 23) XÖHKS-ə şamil edilir.

4.6. Ölkədə əmək haqqı, pensiya və digər sosial müavinətlərin ödəniş kartları ilə paylandığını nəzərə alaraq, **mövcud prosessinq təşkilatlarının sistemləri** Mərkəzi Bank tərəfindən **mühüm əhəmiyyətli pərakəndə ödəniş sistemləri** kimi qəbul edilir. Belə ki, bu sistemlərdə aparılan əməliyyatların sayının çox olmasına baxmayaraq, ayrı-ayrılıqda aparılan əməliyyatların həcmi nisbətən kiçikdir. Həmçinin sistemlərin fəaliyyətində yaranan problemlər ölkənin maliyyə sisteminin sabitliyi üçün potensial risklər yaratmır. MBİP üzrə 9 prinsip (1, 2, 3, 8, 13, 17, 18, 21 və 23) prosessinq təşkilatlarının sistemlərinə şamil edilir. Pərakəndə ödəniş sistemlərinin sabit fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsədi ilə Mərkəzi Bank qanunvericiliyə uyğun olaraq prosessinq təşkilatlarına prosessinq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün icazələrin verilməsini və bu fəaliyyətə nəzarət qaydalarını, həmçinin prosessinq təşkilatının etibarlılığına və təhlükəsizliyinə aid minimum tələbləri müəyyən edir.

4.7. Ödəniş kartları, elektron pul, ödəniş tapşırıqları və ödəniş tələbnamə-tapşırıqları (birbaşa debitleşmə) kimi nağdsız **ödəniş alətləri** ödəniş sistemlərinin tərkib hissəsidir. Nağdsız ödəniş alətlərinin istifadəsi üzrə yaranan risklər ümumi maliyyə sisteminin sabitliyinə təsir etmir. Lakin onların təhlükəsizliyi və səmərəliliyi valyuta sabitliyinin qorunması və iqtisadi effektivliyinin təmin edilməsi baxımından vacibdir. Mərkəzi Bank tərəfindən nağdsız ödəniş alətlərinin istifadəsi ilə hesablaşmaların aparılması qaydaları və risklərin idarə olunması üzrə minimum

tələblər müəyyən edilir. Eyni zamanda Mərkəzi Bank tərəfindən mütəmadi qaydada nağdsız ödəniş alətləri üzrə statistik məlumatlar toplanılır və təhlil edilir.

4.8. Ödəniş sistemlərinin fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsədi ilə **üçüncü tərəf xidmət təchizatçılarının** resurslarından istifadə edilir. Sistem əhəmiyyətli ödəniş sistemi olan AZİPS Ümumdünya Banklararası Maliyyə Telekommunikasiya Sistemi (SWIFT) platformasında qurulmuşdur. Eyni zamanda, sistemin sabit və etibarlı fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsədi ilə iki yerli kommunikasiya şirkətinin (biri əsas, digəri isə alternativ) xidmətlərindən istifadə edilir. AZİPS sisteminin fəaliyyətinin davamlılığı üçün SWIFT sistemi kritik əhəmiyyət daşıyan amillərdən biridir. Şirkət Belçika yurisdiksiyasında fəaliyyət göstərir və bu şirkətin fəaliyyəti Belçika Milli Bankının başçılığı ilə G-10 qrupuna daxil olan ölkələrin mərkəzi bankları tərəfindən qarşılıqlı nəzarət edilir. Mərkəzi Bank illik əsasda Belçika Milli Bankının SWIFT sisteminin fəaliyyətinə nəzarətinin nəticələrini təhlil edir. Digər iki yerli təchizatçının birinin fəaliyyətində (əsas provayder) hər hansı bir problem baş verərsə, sistemə xidmət avtomatik olaraq digərinə (alternativ provayder) keçirilə bildiyi üçün bu təchizatçılar AZİPS sisteminin fəaliyyətinin davamlılığı baxımından risk daşımır.

5. Qiymətləndirmə prosesi

5.1. Ödəniş sistemlərinin qiymətləndirilməsi BHB ÖHSK və QKKBT tərəfindən qəbul edilmiş **“Maliyyə Bazarı İnfrastrukturuları üçün Prinsiplər: Açıqlanma çərçivəsi və Qiymətləndirmə Metodologiyası”** əsasında aparılır.

5.2. Ödəniş sistemlərinin qiymətləndirilməsi aşağıdakı hallarda həyata keçirilir:

5.2.1. ödəniş sistemlərinin operatoru maliyyə risklərinin idarə olunması, təhlükəsizlik və əməliyyat etibarlılığı kimi sahələrdə sistemin qaydalarına dəyişikliklər etdikdə;

5.2.2. qanunvericilikdə baş verən hər hansı dəyişikliklər sistemin prinsiplərə uyğunluğuna təsir ehtimalı yaratdıqda.

5.3. Ödəniş sistemlərinin qiymətləndirilməsi "MBİP: Açıqlanma çərçivəsi və Qiymətləndirmə Metodologiyası"na uyğun olaraq həyata keçirilmişdirsə, yuxarıda qeyd edilən hallarda qiymətləndirmə yalnız dəyişikliklərin baş verdiyi sahələri əhatə edə bilər.

5.4. Qiymətləndirmə prosesi 6 mərhələdən ibarətdir:

5.4.1. ödəniş sistemlərinə nəzarətin əhatə dairəsinin müəyyən edilməsi;

5.4.2. prinsiplərə uyğunluğun qiymətləndirilməsi üçün məlumatların toplanılması;

5.4.3. hər prinsip üçün əsas nəticələrin çıxarılması;

5.4.4. hər prinsipə uyğunluq dərəcəsinin verilməsi;

5.4.5. prioritetlər müəyyən edilməklə, aşkar edilmiş çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün tədbirlərin hazırlanması və onların həyata keçirilməsi vaxtının müəyyən edilməsi;

5.4.6. qiymətləndirmə üzrə hesabatın hazırlanması.

6. Üç mərhələli nəzarət metodologiyası

6.1. Səmərəli nəzarət prosesinin təmin edilməsi məqsədi ilə Mərkəzi Bank tərəfindən üç mərhələli nəzarət metodologiyası tətbiq edilir:

6.1.1. monitoring;

6.1.2. qiymətləndirmə;

6.1.3. müvafiq dəyişikliklərin edilməsi.

6.2. Nəzarət davamlı proses şəklində həyata keçirilir.

6.3. Ödəniş sistemlərinə nəzarətin hüquqi bazasını təmin etmək üçün Mərkəzi Bank zəruri normativ sənədlər hazırlayır və tətbiq edir.

6.4. Səmərəli nəzarət prosesini həyata keçirmək və sistemin minimum tələblərə uyğunluğunu qiymətləndirmək üçün müvafiq ödəniş sistemi, onun siyasəti, əməliyyatları və prosesləri, potensial riskləri və gələcək inkişaf planları haqqında ətraflı məlumata malik olmaq zəruridir. Monitoring prosesinin əsas məqsədi nəzarət prosesi üçün zəruri məlumatların toplanılmasıdır. Monitoring əsasən maliyyə sisteminin sabitliyi üçün daha çox təhlükə yaradan istiqamətlərdə fokuslaşır. Bu istiqamətlərə daha çox idarəetmə, informasiya texnologiyaları sistemləri və əməliyyatlar (daha çox informasiya təhlükəsizliyi), maliyyə risk menecmenti və kənar idarəetmə (outsorsinq) məsələləri aiddir.

6.5. Monitoring məqsədi ilə aşağıdakı mənbələrdən informasiya alınır:

6.5.1. hesabatlar - sistem operatorları dövrü olaraq hesabatlar təqdim edirlər;

6.5.2. sistem üzrə sənədlər - bura sistemdə iş qaydaları və əməliyyatların davamlılığı planı daxildir;

6.5.3. özünüqiymətləndirmə - bu məqsədlə sistem operatorlarına təqdim edilmiş sorğular onlar tərəfindən doldurulur. Qiymətləndirmə zamanı sistem operatorları müəyyən edilmiş minimum tələblərə cavab uyğunluğu barədə öz mövqelərini bildirirlər;

6.5.4. audit nəticələri - daxili və ya kənar audit maliyyə sisteminin stabilliyi üçün daha çox əhəmiyyət kəsb edən sahələrin yoxlanılmasını həyata keçirir. Sistem operatorları maliyyə, risk menecmenti və informasiya təhlükəsizliyi sahələrində dövrü olaraq keçirdiyi auditin nəticələrini təqdim edirlər;

6.5.5. görüşlər - sistemdə baş verən dəyişikliklər və digər monitoring mənbələrindən əldə olunmuş informasiyalar sistem operatorları ilə keçirilən

görüşlərdə müzakirə olunur.

6.6. Monitorinq nəticəsində əldə edilmiş informasiya sistem operatorunun minimum tələblərə uyğunluğunu qiymətləndirməyə imkan verir. Minimum tələblər MBİP-ə əsaslanır. Mərkəzi Bank sistemin bank sektoru üzrə qəbul edilmiş standartlara, xüsusilə informasiya texnologiyaları və informasiya təhlükəsizliyi sahəsindəki standartlara uyğunluğunu da qiymətləndirir.

6.7. Minimum tələblərə uyğunluq beş kateqoriya üzrə qiymətləndirilir (uyğundur, əsasən uyğundur, qismən uyğundur, uyğun deyil və tətbiq edilmir).

6.8. Qiymətləndirmə nəticəsində Mərkəzi Bank ödəniş sistemlərinin minimum tələblərə uyğunsuzluğu hallarını aşkar etdikdə icrası məcburi xarakter daşıyan tələblər irəli sürür. İcrası məcburi xarakter daşıyan tələblərin də yerinə yetirilməməsi halında, Mərkəzi Bank qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş digər təshih və sanksiya tədbirlərini həyata keçirə bilər.

6.9. Ödəniş sistemləri sahəsində beynəlxalq standartların inkişafı və təkmilləşdirilməsi səbəbindən nəzarət məqsədlərinə dövrü olaraq yenidən baxılır.

7. Aidiyyatı dövlət orqanları və beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq

Ölkənin ödəniş və qiymətli kağızlarla hesablaşma sistemlərinin sabit və davamlı fəaliyyətinin təmin edilməsi istiqamətində Mərkəzi Bank aidiyyatı dövlət orqanları, beynəlxalq təşkilatlar və xarici ölkələrin mərkəzi bankları ilə qarşılıqlı şəkildə əməkdaşlıq edir.

8. Ödəniş sistemlərinə nəzarətlə bağlı məlumatların açıqlanması

Mərkəzi Bank ödəniş sistemləri üzərində nəzarət funksiyasına əsaslanaraq, onların fəaliyyəti üzrə şəffaflığı artırmaq üçün sistemin istifadə qaydaları və mexanizmi barədə məlumatı, beynəlxalq standartlara uyğun olaraq aparılmış qiymətləndirmənin nəticələrini və onlara nəzarətlə bağlı digər məlumatları ictimaiyyətə açıqlayır.

Mərkəzi Bankın sədri

E.Rüstəmov

A.Quliyev

V.Xubanov

A.Babayev

X.Abdullayev

R.Orucov

Z.Əliyev

Ş.Heydərrov

T.Əliyev

R.Məlikova

K.Qurbanova